

Usporedba ishoda djece iz obitelji istospolnih i raznospolnih partnera: osvrt na kvantitativne studije provedene na slučajnim reprezentativnim uzorcima

Tanja VUČKOVIĆ JUROŠ

*Interdisciplinarni istraživački centar za obitelj i seksualnost (CIRFASE),
Katoličko sveučilište u Louvainu, Louvain-la-Neuve, Belgija
tanja.vuckovic@uclouvain.be*

Većina istraživanja homoparentalnosti, koja su se počela provoditi krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina 20. stoljeća u anglosaksonskom kontekstu, nije našla dokaza o štetnim ishodima djece lezbijki i gejeva koji bi bili posljedica seksualne orijentacije njihovih roditelja. Te su studije tipično bile ograničene malim uzorcima i uključivanjem samo obitelji lezbijki. Početkom 21. stoljeća počele su se provoditi kvantitativne studije koje uspoređuju ishode djece istospolnih i raznospolnih partnera na temelju slučajnih reprezentativnih uzoraka. Ovaj se rad sustavno osvrće na ta istraživanja, pri čemu se analiza fokusirala na trima točkama metodoloških prijedora koje su identificirane u literaturi o homoparentalnosti: karakteristike uzorka, pitanje operacionalizacije kategorije djece istospolnih parova i uključivanje kontrolne varijable obiteljske stabilnosti. Rezultati većine studija provedenih na slučajnim reprezentativnim uzorcima sukladni su nalazima prijašnjih istraživanja. Manjinu takvih studija koje nalaze neke statistički značajne razlike u štetnim ishodima djece obilježavaju ozbiljne metodološke zamjerke poput umjetnog povećavanja kategorije djece iz obitelji lezbijki i gejeva (primjerice, uključivanjem djece koja moguće ili vjerojatno nikad nisu odrastala u obitelji istospolnog para) i izostanka kontrolne varijable za obiteljsku stabilnost u analizama. Stoga se u ovom osvrtu zaključuje da znanstveno najkredibilnije kvantitativne studije provedene na slučajnim reprezentativnim uzorcima pružaju snažnu potporu zaključku mnoštva ranijih kvalitativnih i kvantitativnih studija provedenih na prigodnim uzorcima – nema uvjerljivih dokaza o razlikama u štetnim ishodima djece koju odgajaju istospolni i raznospolni partneri koje bi se mogle pripisati seksualnoj orijentaciji roditelja.

ključne riječi: djeca, dobrobit djece, štetni ishodi odgoja, obitelj, istospolni partneri, raznospolni partneri, homoparentalnost

1. Uvod

Obitelji lezbijki i gejeva plijene sve veći interes i znanstvene zajednice i šire publike.¹ Širenjem prava LGBT pojedinaca u brojnim je zapadnim zemljama pitanje istospolnih brakova i prava na djecu istospolnih parova postalo aktualnim političkim pitanjem. Istodobno, došlo je i do velikog napretka u istraživanjima različitih aspekata homoparentalnosti, napose ishoda djece koju odgajaju istospolni partneri u odnosu na djecu koju odgajaju raznospolni (heteroseksualni) partneri. Upravo je ta tema od najvećeg interesa za širu javnost, koja propituje nalaze li se djeca majki lezbijki, očeva gejeva ili djeca koju odgajaju istospolni parovi u nepovoljnijoj situaciji od djece roditelja koji se identificiraju kao heteroseksualne osobe. Odgovor na to pitanje ponudile su znanstvene studije različite kvalitete i različite medijske eksponiranosti. Najviše su pozornosti privukle kvantitativne studije provedene na velikim uzorcima. No, zaključci nekih od tih studija često su se nekritički prenosili javnosti (npr., Jarić Dauenhauer, 2013). Pritom se veličina uzorka često izjednačivala s kvalitetom studije te su se zanemarivala sva druga obilježja studije koja je nužno uzeti u obzir pri evaluaciji valjanosti njezinih rezultata i tumačenja. Stoga je ovaj osvrt kritički pristupio studijama najveće medijske eksponiranosti – kvantitativnim studijama provedenim na velikim slučajnim uzorcima koje su uspoređivale ishode djece iz obitelji istospolnih i raznospolnih partnera – te je sustavno izložio njihove prednosti i slabosti.

U znanstvenoj literaturi već se može naći velik broj preglednih radova o homoparentalnosti koji su evaluirali zaključke različitih studija i nastojali ocijeniti postoji li znanstveni konsenzus o ishodima roditeljstva lezbijki i gejeva. Uzimajući u obzir publikacije objavljene samo od 2010. godine, te su teme obrađene u radovima objavljenim u uglednim znanstvenim časopisima (Biblarz i Savci, 2010; Marks, 2012; Moore i Stambolis-Ruhstorfer, 2013; Manning, Fetto i Lamidi, 2014; Allen, 2015; Fedewa, Black i Ahn, 2015), knjigama renomiranih izdavača (Lubbe, 2013; Biblarz, Carroll

¹ U literaturi se često koristi termin LGBT obitelji (lezbijki, gej, biseksualni, transrodni i transeksualni pojedinci), no budući da su se dosadašnja istraživanja većinom fokusirala na lezbijke i gejeve, u ovom sam tekstu koristila termine majka lezbijka i otac gej ili istospolni parovi/partneri, neovisno o seksualnoj orijentaciji i rodnoj identifikaciji pojedinaca u takvoj obitelji. Iako djecu odgajaju i roditelji koji se identificiraju kao, na primjer, biseksualni ili transrodni, postojeća istraživanja su vrlo rijetko adresirala tu skupinu kao i općenito seksualnu i rodnu identifikaciju roditelja. Iako je to, naravno, ograničen pogled na homoparentalnost, prisiljena sam ga slijediti i u ovom radu.

i Burke, 2014) i izvještajima profesionalnih organizacija, akademskih institucija i trustova mozгова (American Sociological Association, 2015; Gates, 2015). Ipak, postojeći radovi uobičajeno su se koncentrirali na širi pregled područja ili su se fokusirano bavili nekim izdvojenim elementima pojedinih istraživanja. Stoga je iz bilo kojeg pojedinog objavljenog preglednog rada teško na sustavan način identificirati sve točke prijepora te ih dosljedno usporediti za sva istraživanja određene kategorije.

Ovaj rad pruža upravo takvu sustavnu usporedbu svih kvantitativnih studija provedenih na velikim slučajnim uzorcima koji su do veljače 2017. godine objavljeni u recenziranim časopisima. Radovi objavljeni nakon 2015. godine dotad još nisu bili analizirani ni u jednom od postojećih preglednih radova. Uvidima postojećih preglednih radova poslužila sam se, međutim, pri identificiranju triju glavnih točaka koje su se koristile za procjenu valjanosti predmetnih studija: karakteristike uzorka, operacionalizacija kategorije djece istospolnih partnera te uključivanje kontrole za stabilnost obitelji. Te sam točke sustavno analizirala za svaku od uključenih studija, čime ovaj rad pruža dubinski pregled izdvojenih metodoloških pitanja ključnih za tumačenje rezultata o ishodima djece istospolnih i raznospolnih parova. Time se zainteresiranim čitateljima omogućuje da samostalno procijene valjanost argumenata i kvalitetu pojedinih studija.

Analizirane su isključivo kvantitativne studije provedene na slučajnim reprezentativnim uzorcima koje su uspoređivale akademske i psihosocijalne ishode djece istospolnih i raznospolnih partnera. Detaljnije su se razmatrale samo takve studije koje su se počele provoditi tek početkom 21. stoljeća, jer su one eksplicitno uključivale djecu iz obitelji istospolnih parova te donosile novu vrstu spoznaja o ishodima te djece. Kao što je detaljnije razloženo u nastavku, to nipošto ne sugerira nužno slabiju kvalitetu ili manje vrijedne spoznaje koje proizlaze iz, primjerice, kvalitativnih istraživanja, pa čak, pod određenim uvjetima, i nekih kvantitativnih studija provedenih na neprobabilističkim uzorcima. Nadalje, ishodi koji se uzimaju u obzir ograničeni su na one koji se u javnom diskursu smatraju najkontroverznijima budući da se mogu protumačiti kao štetni za djecu. Najčešće se tu radilo o akademskim ishodima (ponavljanje razreda, završavanje srednje škole, akademska postignuća u pojedinim predmetima) te psihološkim, emocionalnim ili društvenim ishodima (psihosocijalna dobrobit i prilagodba, poremećaji u ponašanju i osjećajima, delinkvencija, zloporaba opojnih droga te narušena kvaliteta međuljudskih, obiteljskih i vršnjačkih odnosa). Zbog tog

ograničenja iz osvrta su isključene studije koje su se bavile širim ishodi-
ma (npr., građanskom kompetencijom), koji se ne mogu izravno vezati uz
pitanje dobrobiti djece. Također, nisam razmatrala ni ishode čije se eventu-
alno definiranje kao štetnih temelji na heteronormativnoj perspektivi (npr.,
seksualna ili rodna identifikacija djeteta) ili na vrijednosnim prosudbama
(npr., broj seksualnih partnera). Konačno, osvrst se fokusirao na studije koje
su eksplicitno uspoređivale ishode djece istospolnih i raznospolnih parova
stoga što bez takve usporedbe nije moguće procijeniti koliko se neki poten-
cijalno štetan ishod djece može pripisati seksualnoj orijentaciji njihovih ro-
ditelja, a koliko je posljedica drugih obilježja analizirane djece ili obiteljske
strukture. U ovom radu djecom iz obitelji istospolnih partnera smatraju se
samo ona djeca koja odrastaju u kućanstvu ili ih je većinu života odgajao
istospolni par, ali ne i djeca koju su odgajali samohrani roditelji homosek-
sualne orijentacije ili djeca s roditeljem homoseksualne orijentacije s kojim
nisu živjela. U slučajevima kad su analizirane studije upotrebljavale neku
drugu definiciju djece istospolnih partnera, tu sam definiciju razmatrala pod
točkom operacionalizacije.

Nakon cjeline posvećene razvoju područja i pitanju konsenzusa o znan-
stvenim spoznajama o dobrobiti djece lezbijki i gejeva, u glavnom dijelu
rada prikazala sam postojeće kvantitativne studije provedene na slučajnim
reprezentativnim uzorcima koje su uspoređivale ishode djece iz obitelji
istospolnih i raznospolnih partnera. Nakon rasprave o glavnim prijepornim
točkama, u zaključnom dijelu rada ponovno sam razmatrala pitanje može li
se govoriti o znanstvenom konsenzusu vezanom uz ishode djece istospolnih
partnera.

2. Istraživanja o homoparentalnosti i pitanje konsenzusa o ishodima djece iz obitelji istospolnih i raznospolnih partnera

Istraživanja homoparentalnosti počela su se provoditi krajem sedamdesetih
i početkom osamdesetih godina 20. stoljeća. Isprva su se istraživale uglav-
nom obitelji lezbijki u kojima su djeca većinom bila rođena u prethodnim
heteroseksualnim vezama majki (Biblarz i Savci, 2010). Ishodi koji su se
istraživali primarno su bili vezani uz podjelu poslova, roditeljsko ulaganje
i rodne uloge unutar obitelji. Iako su neka od tih istraživanja spominjala
i dječje ishode vezane uz rod i seksualnu orijentaciju te uz emocionalni i
kognitivni razvoj i prilagodbe ponašanja, ta se istraživanja u načelu nisu
fokusirala na ishode djece roditelja homoseksualne orijentacije (Biblarz i

Savci, 2010; Marks, 2012). Također, radilo se uglavnom o istraživanjima na malim, prigodnim uzorcima, što reflektira tadašnji društveni kontekst u kojem nije bilo institucionalnog prepoznavanja istospolnih parova, tako da su planirane obitelji za mnoge istospolne parove, osobito za muškarce, bile teško ostvarive. Tadašnje populacije obitelji lezbijki i gejeva ubrajale su se u vrlo ranjive i istraživačima teško dostupne skupine (Biblarz i Savci, 2010).

Početak 21. stoljeća, s institucionalnim promjenama koje su donijele prepoznavanje prava LGBT pojedinaca i obitelji u brojnim zapadnim zemljama, fokus istraživanja se pomakao na planirano roditeljstvo istospolnih parova ili osoba homoseksualne orijentacije (Biblarz i Savci, 2010). U istraživanjima su još uvijek dominirale lezbijke i njihova djeca, no sve su se češće uključivali i očevi gejevi. Ipak, iskustva obitelji biseksualnih, osobito transrodnih roditelja ostala su na marginama istraživačkih interesa (Biblarz i Savci, 2010). Istraživanja su također postala metodološki naprednijima te su u tom razdoblju, u anglosaksonskom (uglavnom američkom) kontekstu, nastala i prva istraživanja obitelji istospolnih partnera na velikim nacionalno-reprezentativnim uzorcima. S rastućom raspravom o legaliziranju istospolnog braka i pravu LGBT osoba na djecu, koja u drugom desetljeću 21. stoljeća obilježila brojne zapadne zemlje, u fokus su došli ishodi te djece, napose psihosocijalni i obrazovni ishodi, koji su se započeli uspoređivati s ishodima djece iz obitelji raznospolnih parova ili roditelja heteroseksualne orijentacije (American Sociological Association, 2015).

Kao što je pitanje homoparentalnosti kontroverzno u društvu, tako su i istraživanja homoparentalnosti stvorila prijepor u društvenim znanostima. Taj se prijepor ponajprije temelji na pitanju pokazuju li postojeća istraživanja razlike u ishodima djece istospolnih i raznospolnih partnera. Glavne su američke profesionalne organizacije psihologa i sociologa ustvrdile da se znanstvena zajednica slaže kako nema statistički značajnih razlika u ishodima te djece (American Psychological Association, 2005; American Sociological Association, 2015). Ti su zaključci, doduše, nedovoljno precizni. Još su u jednoj od prvih metastudija o kvantitativnim studijama Stacey i Biblarz (2001) upozorili kako se neke manje razlike mogu naći, prije svega kod rodnih ponašanja i identiteta. Gotovo desetljeće kasnije, Biblarz i Stacey (2010) uočili su sličan obrazac. Razlike u ishodima djece raznospolnih i istospolnih (uglavnom lezbijjskih) parova većinom nisu bile statistički značajne, a u rjeđim slučajevima kad jesu, često se radilo o većoj

egalitarnosti rodnih uloga kod djece lezbijki. Što se tiče mogućih razlika u psihosocijalnim i obrazovnim ishodima, one su se, po pravilu, mogle pripisati drugim obiteljskim obilježjima, poput stabilnosti obitelji, a ne seksualnoj orijentaciji roditelja (American Sociological Association, 2015; Gates, 2015). Stoga je točnije reći kako velika većina publiciranih istraživanja podržava argument o izostanku razlika u štetnim ishodima – ili dobrobiti – djece istospolnih ili raznospolnih parova koji se mogu pripisati seksualnoj orijentaciji tih roditelja (Powell i dr., 2016). Zaključak o uspostavljanju toga znanstvenog konsenzusa poduprli su i podaci Adamsa i Lighta (2015), koji su objavili rezultate analize mreže citiranja postojeće literature o homoparentalnosti na uzorku od 19 430 publikacija objavljenih od 1977. do 2013. navedenih u bazi Web of Science, kao i rezultate analize sadržaja 10% najutjecajnijih radova o homoparentalnosti kroz različita razdoblja.

Ipak, manja skupina autora (npr., Marks, 2012; Allen, 2015) i dalje tvrdi kako je preuranjeno govoriti o znanstvenom konsenzusu o izostanku razlika u (štetnim) ishodima djece istospolnih i raznospolnih partnera. Svoje prigovore utemeljili su na metodološkim slabostima i problematičnim uzorcima većine postojećih studija. Prvo, doveli su u pitanje pouzdanost rezultata mnoštva kvalitativnih studija provedenih na manjim prigodnim uzorcima koji su većinom obuhvatili samo obitelji lezbijki i to nerijetko onih obrazovnijih, bolje stojećih i bijelih. Drugo, kvantitativnim studijama prigovorili su zbog korištenja relativno malih uzoraka, što je rezultiralo slabom statističkom snagom analiza, odnosno vjerojatnošću da u uzorku nisu detektirane kao statistički značajne one razlike koje su postojale u populaciji. Marks (2012) i Allen (2015) smatraju da bi se, pri donošenju konačnog suda, trebali razmatrati rezultati isključivo kvantitativnih istraživanja provedenih na velikim slučajnim uzorcima, a po mogućnosti i longitudinalnih istraživanja na slučajnim uzorcima, koje bi tek trebalo provesti. Njihova je pozicija da, dok postoji i jedno takvo istraživanje koje nalazi lošije ishode djece istospolnih partnera (istraživanja Regnerusa /2012a/, Allena /2013/, Allena, Pakaluk i Pricea /2013/ te Sullinsa /2015a, 2015b/), ne može se govoriti o uspostavljenom konsenzusu unutar znanstvene zajednice.

Je li odgoda takve prosudbe uistinu opravdana ili pak treba prihvatiti tvrdnju o postojećem konsenzusu znanstvene zajednice? Ponajprije, olako odbacivanje rezultata mnoštva kvalitativnih studija, kao što to rade Marks (2012) i Allen (2015), neprihvatljiv je argument u okviru društvenih znanosti. Kvalitativne studije legitiman su i vrijedan alat, nužan za razumijevanje

bilo kojega društvenog fenomena. Iako je kritika o ograničenoj probabilističkoj poopćivosti rezultata malih istraživanja na prigodnim uzorcima nesumnjivo opravdana, ne treba zaboraviti da ta istraživanja postižu druge znanstvene ciljeve. Između ostaloga, kao što naglašava Gobo (2008) u raspravi o teorijskoj poopćivosti, kvalitativna istraživanja mogu identificirati dublju strukturu društvenih fenomena ili objasniti mehanizme koji dovode do njihovih uspostavljanja ili promjena. Dalje, implicitna pretpostavka o superiornosti kvantitativnih istraživanja samo zbog toga što uključuju velike brojeve ili se temelje na probabilističkim uzorcima, zanemaruje da i takva istraživanja mogu biti metodološki problematična ili da zaključci na probabilističkim uzorcima mogu biti neopravdani i nevaljani. Uostalom, ovaj osvrt izdvaja upravo takve probleme.

Dakle, tvrditi da rezultati manjih kvalitativnih istraživanja o homoparentalnosti na prigodnim uzorcima ne mogu biti temelj znanstvenog konsenzusa duboko je problematično, pogotovo kad se u obzir uzme da su rezultati takvih istraživanja već desetljećima dosljedni (American Sociological Association, 2015). Drugo, iako su Marks (2012) i Allen (2015) nedvojbeno u pravu kad ističu ograničenja statističkih analiza i na njima utemeljenih zaključaka kvantitativnih studija provedenih na malim, često prigodnim uzorcima, i takva istraživanja pridonose razumijevanju homoparentalnosti, pogotovo kad obuhvaćaju malu i teško dostupnu populaciju (Powell i dr., 2016). Osim toga, neka longitudinalna istraživanja obitelji lezbijki omogućuju dugoročno praćenje ishoda djece koja odrastaju u tim obiteljima, što su svakako relevantni podaci čak i kad se temelje na neslužajnim uzorcima.²

Ipak, s obzirom na to da je glavna prednost kvantitativnih istraživanja upravo mogućnost probabilističke poopćivosti, smisleno je raspravu o valjanosti njihovih rezultata ograničiti na studije koje su po tom pitanju metodološki najnaprednije – one koje se temelje na velikim slučajnim reprezentativnim uzorcima i eksplicitno uspoređuju štetne ishode djece istospolnih i raznospolnih parova. U glavnom sam se dijelu rada stoga usredotočila na takve studije i na zaključke koji se mogu ili ne mogu izvesti na temelju po-

² Vidjeti, na primjer, britansku Longitudinalnu studiju obitelji lezbijki (Tasker i Golombok, 1997), britansku Studiju djece koja su od rođenja odgajana u obitelji bez oca (Golombok i Badger, 2010), belgijsku Studiju o roditeljstvu lezbijki (Vanfraussen, Ponjaert-Kristoffersen i Brewaeys, 2003), američku Nacionalnu lezbijku longitudinalnu obiteljsku studiju (<https://www.nllfs.org/publications>) ili Nizozemsku longitudinalnu studiju obitelji lezbijki (Van Rijn-van Gelderen, Bos i Gartrell, 2015).

dataka i tipa analize što ih ta istraživanja koriste. Ako kvantitativna istraživanja provedena na slučajnim uzorcima koja spomenuti konsenzus dovode u pitanje uistinu zadovoljavaju standarde dobre znanstvene prakse ili ako najnaprednija istraživanja koja podupiru takav konsenzus te standarde ne zadovoljavaju, tada zaključak ovog osvrta mora biti da je uistinu preuranjeno govoriti o konsenzusu znanstvene zajednice o dobrobiti djece istospolnih partnera. Ako pak metodološke slabosti i ograničenja zaključaka ponajprije obilježavaju istraživanja koja nalaze štetne razlike, ali ne i istraživanja koje te štetne razlike ne nalaze, tada zaključak mora biti da još uvijek nema dokaza koji bi argument o postojećem konsenzusu doveli u pitanje.

3. Kvantitativne studije provedene na slučajnim reprezentativnim uzorcima koje uspoređuju ishode djece iz obitelji istospolnih i raznospolnih partnera

Provedba kvantitativnih istraživanja na slučajnim reprezentativnim uzorcima koji uključuju djecu istospolnih parova relativno je nedavna pojava, većinom ograničena na anglosaksonski kontekst. Govoreći o samim počecima, svakako treba spomenuti radove Susan Golombok koja je u Velikoj Britaniji provela prva istraživanja obitelji lezbijki identificiranih kombinacijom slučajnog uzorkovanja i metode snježne grude (Golombok i dr., 2003). Ipak, u ovaj osvrt uključene su samo one studije o ishodima djece iz obitelji istospolnih i raznospolnih parova čiji su se podaci temeljili isključivo na slučajnom reprezentativnom uzorku, a prva takva istraživanja objavljena su početkom 21. stoljeća. Koristeći se pretraživanjem ključnih riječi vezanih uz homoparentalnost i ishode djece u zbirnom pretraživaču Google znalac te dodatno provjeravajući metodološka obilježja svih istraživanja spomenutih u postojećim preglednim radovima, identificirala sam one studije koje zadovoljavaju kriterije obrazložene u uvodnom dijelu rada, a koje su objavljene u znanstveno recenziranim časopisima.³ Riječ je o ukupno 15 studija objavljenih od 2004. do veljače 2017. godine. Neke od publiciranih studija temeljile su se na istim podacima, no analizirale su druge ishode, dok su neke koristile iste podatke i iste ishode, ali su analizu

³ Google znalac pruža širi, a često i recentniji pregled objavljenih radova te je stoga, za potrebe početne identifikacije relevantnih radova, učinkovitiji od zatvorenih, tj. moderiranih baza poput Scopusa ili Web of Science. Pri pretraživanju, koristile su se sljedeće ključne riječi: *homoparentality, same-sex / LGBT / lesbian / gay parents / parenting / family, children, outcomes / well-being*. Koristila se i funkcija pretraživanja članaka koji su slični ili koji citiraju identificirane relevantne radove.

provele koristeći druge statističke modele i/ili drukčije uzorke djece istospolnih i raznospolnih partnera.

Na temelju rasprava u postojećoj literaturi, identificirala sam tri ključne točke prijepora kojima sam u analizi tih radova pridala posebnu pozornost. To su (1) karakteristike uzorka, (2) operacionalizacija kategorije djece istospolnih partnera te (3) analitički postupci koje obilježava problem ispuštanja važne kontrolne varijable (stabilnost obitelji). Uz posljednju točku vezano je i pitanje usporedbe ekvivalentnih oblika obitelji istospolnih i raznospolnih partnera. Tablica 1 prikazuje te podatke u sažetom obliku za sve analizirane studije. Karakteristike uzorka obuhvaćaju dva pitanja. Prvo je pitanje glavnog uzorka na kojem se temelji studija. Da bi studija bila uključena u ovaj osvrt, morala je polaziti od velikoga slučajnog uzorka koji je reprezentativan za neku populaciju (npr., sva kućanstva ili sva djeca određene dobi). Drugo pitanje je vezano uz veličinu uzorka na kojem se radi analiza. Zbog malog broja djece istospolnih parova u populaciji, po pravilu nije bilo moguće takvu djecu izabrati slučajnim izborom iz glavnog uzorka. Najčešće su uključena sva takva djeca koja su po nekom kriteriju identificirana u glavnom uzorku. To je odredilo veličina uzorka na kojem se radila analiza, a time i statističku snagu analize.

Studije koje su u analizama obuhvatile relativno malen ukupan broj djece (ispod 100) nazvala sam studijama prvog vala. Po pravilu je riječ o prvim studijama koje polaze od velikih slučajnih uzoraka. Studije koje su uključile više od 100 djece iz različitih obiteljskih struktura nazvala sam studijama drugog vala. Kao problematične, najčešće su se navodile studije čiji su uzorci uključivali manje od 500 analizirane djece (Allen, 2013, 2015). Neki autori problematičnim nalaze i podatke koji nisu prikupljeni izravno od djece nego od roditelja (Marks, 2012), no kako je to uobičajena praksa u istraživanjima djece, ne raspravljam to u radu. Ipak, informaciju od koga su podaci prikupljeni ponudila sam u Tablici 1.

Operacionalizacija kategorije djece istospolnih partnera odnosi se na kriterije koji su se koristili da bi se ta djeca identificirala u glavnom uzorku i uključila u analizu. Ta informacija omogućuje procjenu valjanosti zaključaka o ishodima djece iz obitelji istospolnih parova. Kod operacionalizacije kategorije djece istospolnih partnera, kritike su se najčešće upućivale ograničavanju uzorka samo na djecu lezbijskih parova (Marks, 2012; Allen, 2015), statičnoj definiciji te djece (uključivanju sve djeca koja su u jednom trenutku živjela u kućanstvu istospolnog para bez obzira na to jesu li zaista

odrastala u tom kućanstvu; Rosenfeld, 2013) te preširokom definiranju te kategorije (Cheng i Powell, 2015).

Konačno, pitanje analitičkih postupaka problematizira istraživanja koja su uspoređivala ishode djece iz obitelji istospolnih i raznospolnih partnera, a da pritom nisu uključila primjerenu mjeru stabilnosti obitelji. Budući da je posrijedi varijabla za koju istraživanja obitelji dosljedno ukazuju da je važan faktor ishoda djece (Amato, 2012, 2015; Perrin, Cohen i Caren, 2013), njezino ispuštanje može rezultirati nepouzdanim rezultatima i nevaljanim tumačenjima. Ispuštanje te kontrole pogotovo je problematično ako se uspoređuju oblici obitelji koji nisu ekvivalentni po stupnju stabilnosti.

Tablica 1: Osnovna obilježja i rezultati studija o ishodima djece iz obitelji istospolnih partnera koje se temelje na slučajnim reprezentativnim uzorcima objavljenih od 2004. do 2017.

<i>studija*</i>	<i>karakteristike uzorka</i>		<i>operacionalizacija</i>	<i>analiza</i>		<i>rezultati</i>
	<i>ispitanici</i>	<i>ukupan broj djece u uzorku (broj djece definirane kao djeca istospolnih partnera)</i>	<i>definicija djece istospolnih partnera</i>	<i>usporedba obitelji istospolnih i raznospolnih partnera</i>	<i>uključivanje faktora stabilnosti obitelji</i>	<i>nalazi statistički značajne razlike u štetnim ishodima djece</i>
Wainright, Russell i Patterson (2004)	adolescenti i roditelji/skrbnici	88 (44)	<i>ograničena (obitelji lezbijki), statična (pitanje odrastanja) – djeca (12–18) koja su 1994. živjela u kućanstvu s lezbijskim parom</i>	<i>sparivanje po obilježjima – analizirane obitelji dijele ista glavna obilježja</i>	<i>ne</i>	<i>ne (psihosocijalna prilagodba, školski ishodi, romantične veze)</i>
Wainright i Patterson (2006)	adolescenti i roditelji/skrbnici	88 (44)	<i>ograničena (obitelji lezbijki), statična (pitanje odrastanja) – djeca (12–18) koja su 1994. živjela u kućanstvu s lezbijskim parom</i>	<i>sparivanje po obilježjima – analizirane obitelji dijele ista glavna obilježja</i>	<i>ne</i>	<i>ne (delinkvencija, viktimizacija, zloraba opojnih sredstava)</i>
Wainright i Patterson (2008)	adolescenti i roditelji/skrbnici	88 (44)	<i>ograničena (obitelji lezbijki), statična (pitanje odrastanja) – djeca (12–18) koja su 1994. živjela u kućanstvu s lezbijskim parom</i>	<i>sparivanje po obilježjima – analizirane obitelji dijele ista glavna obilježja</i>	<i>ne</i>	<i>ne (kvaliteta obiteljskih i vršnjačkih odnosa)</i>

studija*	karakteristike uzorka		operacionalizacija	analiza		rezultati
	ispitanici	ukupan broj djece u uzorku (broj djece definirane kao djeca istospolnih partnera)	definicija djece istospolnih partnera	usporedba obitelji istospolnih i raznospolnih partnera	uključivanje faktora stabilnosti obitelji	nalazi statistički značajne razlike u štetnim ishodima djece
Fedewa i Clark (2009)	djeca i roditelji/skrbnici	70 (35)	statična (pitanje odrastanja) – djeca u prvom razredu osnovne škole koja su 2000. živjela u kućanstvu s istospolnim parom	jedna vs. jedna kategorija – djeca iz obitelji istospolnih parova se uspoređuju s djecom iz jednakobrojnih obitelji raznospolnih parova	ne	ne (akademsko postignuće u čitanju i matematici i društvena prilagodba)
Rosenfeld (2010)	roditelji/skrbnici	716 740 (3 502)	zadovoljavajuća – djeca osnovnoškolske dobi koju su barem pet godina živjela u kućanstvu s istospolnim parom koji uključuje jednog biološkog roditelja	jedna vs. više kategorija – djeca istospolnih parova se uspoređuju s djecom iz drukčijih obiteljskih struktura	ograničeno – rezidencijalna stabilnost (obitavanje u istom kućanstvu) najmanje pet godina	ne (ponavljanje razreda)
Allen, Pakaluk i Price (2013) (alternativna analiza Rosenfelda, 2010)	roditelji/skrbnici	1 610 880 (8 632)	statična (pitanje odrastanja) – djeca osnovnoškolske dobi koja su 2000. živjela u kućanstvu s istospolnim parom, isključen uvjet biološkog srodstva s jednim od roditelja	jedna vs. više kategorija – djeca istospolnih parova se uspoređuju s djecom iz drukčijih obiteljskih struktura	ne	da (ponavljanje razreda)
Potter (2012) (longitudinalna studija)	djeca i roditelji/skrbnici	19 043 (158)	statična (pitanje odrastanja) – djeca praćena od vrtića do osmog razreda koja su u barem jednom valu prikupljanja podataka živjela u kućanstvu s istospolnim parom	jedna vs. više kategorija – djeca istospolnih parova se uspoređuju s djecom iz drukčijih obiteljskih struktura	da – promjene u obiteljskoj strukturi kroz vrijeme uključene u analizu kao »obiteljske tranzicije«	ne (akademsko postignuće u matematici)

studija*	karakteristike uzorka		operacionalizacija	analiza		rezultati
	ispitanici	ukupan broj djece u uzorku (broj djece definirane kao djeca istospolnih partnera)	definicija djece istospolnih partnera	usporedba obitelji istospolnih i raznospolnih partnera	uključivanje faktora stabilnosti obitelji	nalazi statistički značajne razlike u štetnim ishodima djece
Potter i Potter (2016) (longitudinalna studija)	djeca, roditelji/ skrbnici, učitelji	19 130 (155)	statična (pitanje odrastanja) – djeca praćena od vrtića do petog razreda koja su u barem jednom valu prikupljanja podataka živjela u kućanstvu s istospolnim parom	jedna vs. više kategorija – djeca istospolnih parova se uspoređuju s djecom iz drukčijih obiteljskih struktura	da – promjene u obiteljskoj strukturi kroz vrijeme uključene u analizu kao »obiteljske tranzicije«	ne (psihosocijalna dobrobit)
Regnerus (2012a)	mladi odrasli	2 988 (236)	preširoka (uključuje ispitanike koji nikad nisu živjeli s istospolnim parom) – mladi odrasli (18–39) čiji su roditelji u njihovom djetinjstvu imali barem jednu istospolnu vezu	jedna vs. više kategorija – djeca roditelja s barem jednom istospolnom vezom se uspoređuju s djecom iz drukčijih obiteljskih struktura	ne	da (emocionalni i društveni ishodi i međuljudski odnosi)
Cheng i Powell (2015) (alternativna analiza Regnerusa, 2012a)	mladi odrasli	≈ 3 000** (51)	statična (pitanje odrastanja) – mladi odrasli (18–39) koji su u djetinjstvu barem godinu dana živjeli u kućanstvu s istospolnim parom	jedna vs. više kategorija – djeca istospolnih parova se uspoređuju s djecom iz drukčijih obiteljskih struktura	ne	ne (emocionalni i društveni ishodi i međuljudski odnosi)
Allen (2013)	mladi (17–22) i roditelji	> 500**	statična (pitanje odrastanja) – mladi (17–22) koji se identificiraju kao djeca vjenčanog ili kohabitirajućeg istospolnog para i 2006. su živjela u njihovom kućanstvu	jedna vs. više kategorija – djeca istospolnih parova se uspoređuju s djecom iz drukčijih obiteljskih struktura	ograničeno – (1) preseljenje u proteklih godinu dana; (2) preseljenje u proteklih pet godina (dodatne analize)	da/ne (u dodatnim analizama) (završavanje srednje škole)

<i>studija*</i>	<i>karakteristike uzorka</i>		<i>operacionalizacija</i>	<i>analiza</i>		<i>rezultati</i>
	<i>ispitanici</i>	<i>ukupan broj djece u uzorku (broj djece definirane kao djeca istospolnih partnera)</i>	<i>definicija djece istospolnih partnera</i>	<i>usporedba obitelji istospolnih i raznospolnih partnera</i>	<i>uključivanje faktora stabilnosti obitelji</i>	<i>nalazi statistički značajne razlike u štetnim ishodima djece</i>
Sullins (2015a)	roditelji	195 240*** (512)	<i>statična</i> (pitanje odrastanja) – djeca (4–17) koja su u neidentificiranom trenutku živjela u kućanstvu s vjenčanim ili kohabirajućim istospolnim parom	<i>jedna vs. jedna kategorija</i> – djeca istospolnih parova se uspoređuju s djecom raznospolnih parova	<i>ne</i>	<i>da</i> (poremećaj hiperaktivnosti i deficita pažnje)
Sullins (2015b)	roditelji	207 007*** (512)	<i>statična</i> (pitanje odrastanja) – djeca (4–17) koja su u neidentificiranom trenutku živjela u kućanstvu s vjenčanim ili kohabirajućim istospolnim parom	<i>jedna vs. jedna/više kategorija</i> – djeca istospolnih parova se uspoređuju (1) s djecom raznospolnih parova i (2) s djecom iz drukčijih obiteljskih struktura	<i>problematično</i> – posjedovanje vlastitog doma kao mjera obiteljske stabilnosti	<i>da</i> (ozbiljne emocionalne teškoće, koncentracija i/ili odnosi s drugim ljudima)
Bos i dr. (2016)	roditelji	190 (95)	<i>ograničena</i> (obitelji lezbijki) – djeca (6–17) koja odrastaju s lezbijskim parom od rođenja	<i>sparivanje po obilježjima</i> – analizirane obitelji dijele ista glavna obilježja	<i>da</i> – uključene samo stabilne obitelji u kojima su roditelji kontinuirano zajedno od rođenja djeteta	<i>ne</i> (zdravlje, emocionalne poteškoće, mehanizmi suočavanja, učenje ponašanja)
Bos, Kuyper i Gartrell (2017)	roditelji	190 (95)	<i>zadovoljavajuća</i> – djeca (5–18) koja nisu posvojena, pastorčad ni u skrbi i koja žive u netaknutom kućanstvu istospolnog para barem posljednje dvije godine	<i>sparivanje po obilježjima</i> – analizirane obitelji dijele ista glavna obilježja	<i>da</i> – uključene samo stabilne obitelji u kojima se roditelji u posljednje dvije godine nisu rastali / razveli	<i>ne</i> (emocionalne poteškoće, problemi u ponašanju i vršnjačkim odnosima, hiperaktivnost)

* Studije provedene na istim podacima su grupirane zajedno i označene istom bojom pozadine.

** U publiciranom članku ne postoji točna informacija o veličini (pod)uzorka.

*** U dva Sullinsova članka o istraživanjima provedenim na istim podacima nalaze se proturječne informacije o veličini glavnog uzorka.

3.1. Prvi val kvantitativnih istraživanja homoparentalnosti

U prvi val istraživanja homoparentalnosti na slučajnim reprezentativnim uzorcima pripadaju američka istraživanja koja su od 2004. do 2009. objavili Wainright i suradnici (Wainright i Patterson, 2006, 2008; Wainright, Russell i Patterson, 2004) i Fedewa i Clark (2009) (Tablica 1). To su prva istraživanja koja su se u potpunosti temeljila na velikim nacionalno reprezentativnim slučajnim uzorcima. Wainright i suradnici polaze od Nacionalne longitudinalne studije adolescentskog zdravlja, a Fedewa i Clark od Longitudinalne studije ranog djetinjstva.⁴ Ipak, u objema studijama u analize je bilo uključeno manje od 100 djece ukupno. Tu veličinu uzorka odredio je broj djece istospolnih partnera. Radilo se o manje od 50 djece u svakoj od studija i ta kategorija je uključila djecu koja su u trenutku prikupljanja podataka živjela u kućanstvu s istospolnim parom. Nakon toga je iz istog uzorka selektiran jednak broj djece koja su živjela u kućanstvu s raznospolnim parom. Kod Wainrighta i suradnika, kriterij izbora obitelji raznospolnih parova je bio da dijele slične karakteristike s obiteljima istospolnih parova, a kod Fedewe i Clarka te su obitelji selektirane slučajnim odabirom. Također, kod Wainright i suradnika su obitelji gejeva bile isključene iz analize zbog premalog broja tih obitelji u glavnom uzorku, dok je studija Fedewe i Clarkea uključivala i obitelji očeva gejeva, iako u manjem broju.

Ta su istraživanja uspoređivala obrazovne i psihosocijalne ishode (Tablica 1) djece istospolnih i raznospolnih parova te među njima nisu našla statistički značajne razlike. Dakle, rezultati prvih kvantitativnih istraživanja koja polaze od velikih slučajnih uzoraka sukladni su rezultatima prijašnjih kvalitativnih i kvantitativnih studija provedene na prigodnim uzorcima. Ipak, dvije glavne zamjerke upućene su na valjanost njihovih rezultata. Prvo, kako se usporedba ishoda temeljila na malim uzorcima, ne može se tvrditi da razlike koje nisu bile statistički značajne na uzorku ne bi bile statistički značajne u populaciji (Marks, 2012; Allen, 2013, 2015). Drugo, analize Wainright i suradnika uključuju samo djecu iz obitelji lezbijki, što dodatno problematizira poopćivost rezultata. Naime, ne može se znati da obrasci koji vrijede za obitelji lezbijki vrijede i za obitelji gejeva (Marks, 2012; Allen, 2013, 2015).

Osim toga, treba ukazati i na to da je operacionalizacija kategorije djece istospolnih partnera statična. Nepoznato je, naime, koliko su dugo

⁴ Tim se podacima u oba slučaja pristupilo kao presječnim (transverzalnim) podacima – uključena djeca promatrana su samo u jednom valu istraživanja.

djeca živjela u kućanstvu s istospolnim parom – zna se tek da su u tom kućanstvu živjela one godine kada su se prikupljali podaci. Stoga je teško procijeniti u kolikoj se mjeri ishodi te djece mogu pripisati utjecaju odgoja ili odrastanja u obitelji istospolnog para (usp. Rosenfeld, 2013, za sličnu kritiku Allena, Pakaluk i Pricea, 2013). Dodatno, iako se u trenutku nastanka tih istraživanja rasprava oko uključivanja kontrole za stabilnost obitelji još nije razvila – a njezino ispuštanje u tim slučajevima ne utječe na nalaz o izostanku razlika u štetnim ishodima – upravo je ta kontrola jedna od važnih varijabli koje autori ne uključuju u analize.

S druge strane, glavna je prednost tih studija uspoređivanje ekvivalentnih oblika obiteljskih struktura. Kod Wainright i suradnika, na primjer, seksualna orijentacija roditelja, koja se pretpostavlja na temelju života u kućanstvu s partnerom istog ili suprotnog spola,⁵ jest obilježje koja varira, dok su ostala obilježja obitelji držana konstantnim. Takva analiza nesumnjivo doprinosi sustavnom uspoređivanju ishoda djece istospolnih i raznospolnih parova i stoga su rezultati prvih istraživanja tog tipa vrijedni razmatranja. No, očito je i to da ona pate od mnogih boljki koja će kasnija istraživanja više ili manje adresirati. Tim se istraživanjima bavim u nastavku teksta.

3.2. Drugi val kvantitativnih istraživanja homoparentalnosti

Prekretnicu u kvantitativnim studijama čini Rosenfeldovo istraživanje iz 2010. godine (Rosenfeld, 2010) koje je prvo koristilo veliki nacionalno reprezentativni uzorak i izričito kontroliralo stabilnost obitelji. Rosenfeldova studija temeljila se na podacima američkog popisa stanovništva iz 2000. godine. Analizirala je obrazovne ishode djece na uzorku od ukupno 761 279 djece slučajno izabrane iz popisa stanovništva (US Census Microdata), od kojih je 3 502 djece bilo istospolnih partnera (2 030 djece lezbijskih i 1 472 djece gej parova). Također, kategorija djece istospolnih partnera uključivala je aspekt duljeg razdoblja života od najmanje pet godina u kućanstvu s istospolnim parom. Taj je uvjet Rosenfeldu služio i kao mjera rezidencijalne stabilnosti, što mu je pak bio indikator obiteljske stabilnosti koji je držao konstantnim. Ni djeca istospolnih parova ni djeca iz ostalih obiteljskih struktura u prethodnih pet godina nisu bila doživje-

⁵ Te studije, kao ni većina kvantitativnih studija poslije njih, u podacima ne sadržavaju eksplicitnu informaciju o seksualnoj orijentaciji roditelja. Umjesto toga, istraživači su koristili druge informacije da identificiraju homoseksualne roditelje i nije poznato jesu li se svi ispitanici tako definirani uistinu identificirali kao gejevi i lezbijke, kao što nije poznata ni seksualna identifikacija roditelja koji žive s partnerom suprotnog spola.

la tranziciju u drukčiji oblik obitelji. U samim analizama, Rosenfeld se usredotočio na usporedbu ishoda djece kohabitirajućih istospolnih parova s ishodima djece vjenčanih i kohabitirajućih raznospolnih parova, čime je želio osigurati da se uspoređuju ekvivalentni oblici obitelji. Kako bi se dodatno osiguralo da uključene budu samo stabilne obitelji, u glavnim je analizama uzorak bio ograničen na djecu koja su u biološkom srodstvu s ispitanim roditeljem. Time se izbjegavalo uključivanje u analizu djece koja su rođena u prijašnjim vezama (drugim obiteljima), što bi indiciralo obiteljsku nestabilnost u prošlosti. Ipak, i sam je Rosenfeld priznao nemogućnost da se na temelju dostupnih podataka uvedu bolje kontrole za obiteljske tranzicije kroz još dulje vrijeme te to ostaje jednim od ograničenja te studije.

Rosenfeldovi rezultati upućuju na to da, kad se kontroliraju sociodemografska obilježja i čimbenici školskog (ne)uspjeha, poput obrazovanja roditelja, nema statistički značajnih razlika u obrazovnim ishodima djece istospolnih i raznospolnih parova. Iako je riječ o metodološki korektnoj studiji, ona je naišla na kritiku Allena, Pakaluk i Pricea (2013), koji su proveli alternativnu analizu istih podataka čiji su se konačni rezultati razlikovali od Rosenfeldovih. Razlika u rezultatima proizišla je iz nekih ključnih metodoloških razlika između originalne studije i alternativne analize. Prvo, Allen i suradnici nisu koristili uvjet od najmanje pet godina života u istom kućanstvu. Umjesto toga, kao djecu istospolnih partnera definirali su svu djecu koja su u trenutku prikupljanja podataka živjela u kućanstvu s istospolnim parom, neovisno o duljini tog obitavanja. To je rezultiralo s više uključenih ispitanika – analizirali su se podaci za ukupno 1 610 880 djece, od kojih je 8 632 definirano kao djeca istospolnih partnera. No, ta šira i statična definicija djece istospolnih partnera znači da se za pripadnike te kategorije ne može tvrditi da ih je dulje vrijeme odgajao istospolni par. Rosenfeld (2013) ističe kako se za djecu koju u analizu uključuju Allen i suradnici ne može znati jesu li njihovi obrazovni ishodi uzrokovani prijašnjim iskustvima u drugim obiteljskim strukturama. To je pogotovo važno kad se ima na umu da su mnoga djeca iz obitelji istospolnih parova rođena u kasnije razorenim obiteljima raznospolnih partnera ili da su ih istospolni parovi posvojili te su se ta djeca prije toga nalazila u možebitno vrlo različitim okolnostima (Rosenfeld, 2013).

Unatoč tomu, Allen, Pakaluk i Price nisu uključili kontrolnu mjeru stabilnosti obitelji. Najbliže što se tome približavaju jest uključenje varijable

koja mjeri je li se obitelj selila. No, iz tog rada nije jasno kad se preseljenje dogodilo. Iz informacija pruženih u članku čini se da je posrijedi varijabla koja mjeri je li ikad došlo do preseljenja obitelji. Teško je vidjeti kako tako neodređena mjera može kontrolirati stabilnost obitelji.

Iako je, nesumnjivo, veći uzorak koji su koristili Allen, Pakaluk i Price povećao snagu statističkih testova i preciznost generalizacije nalaza, ostaje upitnim tumačenje rezultata te alternativne analize. Naime, Allen, Pakaluk i Price tvrde kako su njihovi rezultati ukazali na postojanje razlika u obrazovnim ishodima djece iz obitelji istospolnih i raznospolnih parova. No, kako to naglašava Rosenfeld (2013), odluka da tako široko operacionaliziraju kategoriju djece istospolnih parova čini upitnim njihovu tvrdnju da su mjerili ishode djece odgajane u kućanstvima istospolnih partnera, budući da takvu djecu nisu identificirali u uzorku.

Istraživanja nakon onoga Rosenfeldovog metodološki su sofisticiranija od onih iz prvog vala, iako je tek mali broj uspio doseći razinu Rosenfeldove studije. Među njima se nalaze i neka istraživanja o obrazovnim i psihosocijalnim ishodima koja tvrde da su njihovi rezultati na velikim slučajnim uzorcima ukazali na razlike u štetnim ishodima (Regnerus, 2012a; Allen, 2013; Sullins, 2015a, 2015b) (Tablica 1). Od tih studija, Regnerusovo istraživanje objavljeno 2012. godine,⁶ naišlo je na najviše pažnje javnosti, ali i na najsnažnije kritike znanstvene zajednice (npr., Barrett, 2012; Gates i dr., 2012; Perrin, Cohen i Caren, 2013; American Sociological Association, 2015).

Nesumnjiva je snaga Regnerusove studije (2012a) što polazi od velikog slučajnog nacionalno reprezentativnog uzorka od 2 988 mladih odraslih ljudi prikupljenog za potrebe američkog istraživanja obiteljskih struktura. To je Regnerusu dalo pristup vrlo detaljnim podacima i omogućilo da analizira razlike u 40 različitih ishoda u društvenoj i emocionalnoj sferi i u sferi međuljudskih odnosa. Doduše, među tim ishodima se nalaze i neki koji se ne mogu nedvojbeno smatrati štetnim, poput seksualne orijentacije ili broja seksualnih partnera. Uzorak mladih odraslih ispitanika kategoriziranih kao djece istospolnih roditelja sastojao se od 236 osobe. To je veći uzorak od većine onih korištenih u prvom valu istraživanja, ali i dalje relativno malen, što ostaje stalan problem studija homoparentalnosti (Eggebeen, 2012; Osborne, 2012). No, znatno je veća metodološka slabost te studije što je Regnerus koristio vrlo problematičnu operacionalizaciju djece istospolnih

⁶ U Hrvatskoj poznato i kao Teksaška studija.

roditelja (Perrin, Cohen i Caren, 2013; American Sociological Association, 2015). Kao takva djeca kategorizirani su svi ispitanici s roditeljem koji je, prema njihovom znanju, imao istospolnu vezu za vrijeme njihova djetinjstva, bez obzira na to jesu li ikad živjeli s tim roditeljem i njegovim/njezinim istospolnim partnerom ili nisu. Dakle, ne samo da se u uzorku nalaze (tada već odrasla) djeca koja nisu odrastala sa istospolnim parom nego su većinu svog djetinjstva provela u nekoj drugoj obiteljskoj strukturi, već su zasigurno bila uključena i djeca koja nikad nisu živjela u obitelji istospolnih partnera. Isti problemi ostaju i u dodatnim analizama kojima Regnerus (2012b) odgovara na kritike svog rada.

Nadalje, neki kritičari ističu kako je Regnerus uspoređivao obitelji koje nisu ekvivalentne po pitanju stabilnosti. Na primjer, Gates u pismu urednicima časopisa *Social Science Research*, koje je uz njega potpisalo preko stotinu znanstvenika, naglašava kako je Regnerus u kategoriju ispitanika s »majkom lezbijkom« ili »ocem gej« smjestio i ispitanike čiji su se roditelji kasnije u njihovom životu razveli od raznospolnog partnera, čiji su se roditelji ponovno vjenčali s raznospolnim partnerom, kao i ispitanike sa samohranim roditeljem, ako su te skupine ispitanika izjavile da je jedan njihov roditelj imao barem jednu istospolnu vezu za koju oni znaju (Gates i dr., 2012). To znači da Regnerus u tumačenju svojih rezultata nije mogao razlikovati efekt imanja roditelja s kontinuiranom istospolnom vezom od efekta svih drukčijih obiteljskih struktura i njihovih okolnosti, poput iskustva razvoda, ponovnog braka roditelja ili pak života sa samohranim roditeljem (Osborne, 2012; Gates i dr., 2012). Također, Regnerus je uspoređivao djecu istospolnih roditelja (a koja su zapravo djeca odrastala u obiteljskim strukturama vrlo različite stabilnosti) s djecom iz netaknutih kućanstava dvoje vjenčanih heteroseksualnih roditelja, što je najstabilniji tip heteroseksualne obitelji (American Sociological Association, 2015). Štoviše, on tu posljednju kategoriju umjetno čini još stabilnijom budući da je iz kategorije djece iz »netaknute biološke obitelji« isključio ispitanike koji su cijelo svoje djetinjstvo proveli u netaknutoj biološkoj obitelji i čiji su se roditelji tek u njihovoj odrasloj dobi razdvojili ili razveli (Cheng i Powell, 2015). K tomu, u svim svojim analizama, Regnerus nije koristio nikakvu mjeru obiteljske stabilnosti te tako procjena njezina efekta nije moguća. Stoga je Regnerusova tvrdnja da njegovi rezultati upućuju na lošije ishode djece iz obitelji istospolnih roditelja u najmanju ruku upitna. Štoviše, kad se ti isti podaci analiziraju na metodološki primjereniji način, kao što su to

učinili Cheng i Powell (2015), tada rezultati pokazuju da su ishodi djece koja su živjela s istospolnim parom usporediva s ishodima djece iz drugih obiteljskih struktura, uključujući i netaknute biološke obitelji.

Glavna razlika između originalne Regnerusove studije i Chengove i Powellove alternativne analize jest da su Cheng i Powell kao djecu istospolnih partnera definirali samo one ispitanike koji su u svom djetinjstvu najmanje godinu dana živjeli s istospolnim parom. Također, oni su u kategoriju djece netaknutih bioloških obitelji uvrstili i one ispitanike koji su u takvoj obitelji živjeli čitavo svoje djetinjstvo, iako im roditelji nisu nužno ostali vjenčani u njihovoj odrasloj dobi. Preciznija operacionalizacija djece istospolnih partnera dovela je do smanjenog uzorka te djece (N = 51), a tako i do smanjene statističke snage analiza. No, autori naglašavaju kako su sve metodološke ispravke koje su napravili standardna praksa i da ih je trebao slijediti i Regnerus u svojoj originalnoj studiji. Stoga je Chengov i Powellow zaključak da Regnerusova studija ne pruža kredibilne dokaze koji bi proturječili postojećem konsenzusu o izostanku dokaza o razlikama u ishodima djece koja žive s istospolnim ili raznospolnim partnerima.

Studije Allena (2013) i Sullinsa (2015a, 2015b) također tvrde da su njihovi rezultati ukazali na razlike u štetnim ishodima između djece istospolnih i raznospolnih parova i polaze od velikih slučajnih uzoraka. Kod Allena (2013), korišteni su podaci kanadskog popisa stanovništva iz 2006. godine iz kojeg je slučajnim odabirom izdvojeno 20% ispitanika. U članku nije navedena točna veličina uzorka zbog restrikcija koje je nametnuo vlasnik podataka, Statistics Canada, iako je Allen sugerirao da je riječ o više od 500 djece. Kod Sullinsa (2015a, 2015b), koristili su se podaci Studije nacionalnog zdravlja, rađene na slučajnom reprezentativnom uzorku američkih kućanstava, agregirani za razdoblje od 1997. do 2013. Sullinsove analize uključuju 512 djece iz kućanstava istospolnih partnera. No nije posve jasno koliko je djece ukupno uključeno u analize budući da se čini da publicirani članci sadržavaju pogrešku u navođenju veličine uzorka (u prvoj se studiji navodi 195 240 djece iz 207 007 kućanstava, a u drugoj ukupno 207 007 djece). No, i kod Allena i kod Sullinsa veća veličina uzorka djece iz obitelji istospolnih partnera kombinirana je s problematičnom operacionalizacijom te kategorije. Prvo, u oba slučaja riječ je o statičnoj operacionalizaciji koja uključuje svu djecu koja su u jednoj točki prikupljanja podataka obitavala u kućanstvu istospolnog para. Stoga, iako su i Allen i Sullins skloni suge-

rirati da njihovi rezultati govore o ishodima djece koju su odgojili gejevi i lezbijke, zapravo mogu govoriti samo o djeci koja su u određenom razdoblju, nepoznate duljine, imala stalan kontakt s istospolnim parom ili su im roditelji bili gejevi ili lezbijke (Moore i Stambolis-Ruhstorfer, 2013).

Sullinsova studija o emocionalnim teškoćama (2015a) ima i dodatan problem s ekvivalentnošću obiteljskih struktura koje uspoređuje. Primjerice, vjenčani i kohabitirajući istospolni partneri grupirani su zajedno te se kao jedna kategorija uspoređuju s vjenčanim i kohabitirajućim raznospolnim partnerima grupiranim odvojeno. Dakle, za djecu koja se uspoređuju nisu se uzimale u obzir razlike u obiteljskom/bračnom statusu njihovih roditelja. Vezano uz to, studije Allena i Sullinsa po pravilu u analize nisu uključile mjere stabilnosti različitih tipova obitelji koje su uspoređivali, ili su ih autori uključili na problematičan način. Sullinsova studija koja je analizirala razlike u poremećaju hiperaktivnosti i deficita pažnje (2015b) nije koristila nikakvu mjeru obiteljske stabilnosti, a druga, koja je gledala ozbiljne emocionalne teškoće (2015a), koristila je posjedovanje vlastitog doma kao mjeru obiteljske stabilnosti. To, na primjer, Američko sociološko društvo (American Sociological Association, 2015) kritizira kao neprimjereno, budući da vlasništvo nad vlastitim domom nikako ne može biti mjera obiteljske stabilnosti nego tek socioekonomskog statusa. Allen (2013) je pak koristio dvije mjere obiteljske stabilnosti. U glavnim analizama, na temelju kojih je pronašao razlike u štetnim obrazovnim ishodima (završavanje srednje škole), on je stabilnost kućanstva mjerio nepreseljenjem u proteklih godinu dana. No, u dodatnoj analizi koju je smjestio u dodatak svog članka, ali na koju se nije referirao u svojim zaključcima, Allen je stabilnost mjerio nepreseljenjem u proteklih pet godina i u tim analizama nije našao statistički značajnih razlika u ishodima djece lezbijskih i gej parova i djece vjenčanih raznospolnih roditelja. Gates (2015) smatra kako (ne)preseljenje u proteklih godinu dana uzima u obzir samo vrlo kratko-ročne obiteljske tranzicije, dok je život u istom kućanstvu u proteklih pet godina mnogo primjerenija mjera obiteljske stabilnosti. S obzirom na taj nalaz, Gates smatra da Allenova dodatna analiza opovrgava ono što on tvrdi u svom zaključku te da upućuje na to da je za obrazovne ishode bitnija stabilnost kućanstva od toga jesu li djeca živjela s istospolnim ili raznospolnim parom.

U razdoblju koje obuhvaća ovaj osvrt, objavljeni su rezultati još triju studija provedenih na slučajnim reprezentativnim uzorcima koje uspoređuju

akademske i psihosocijalne ishode djece istospolnih i raznospolnih parova, a koje među njima ne nalaze statistički značajnih razlika (Potter, 2012; Potter i Potter, 2016., Bos i dr., 2016; Bos, Kuyper i Gartrell, 2017) (Tablica 1). Svaka od tih studija izdvaja se po nekoj metodološkoj specifičnosti kojom donosi jedinstven doprinos razumijevanju homoparentalnosti.

Potterova studija (Potter, 2012; Potter i Potter, 2016) jedina je postojeća studija homoparentalnosti koja se temelji na velikom slučajnom uzorku, a koja je analizirala longitudinalne podatke. Riječ je o podacima američke Longitudinalne studije ranog djetinjstva – vrtičke kohorte, koja je prikupljala podatke na slučajnom uzorku djece koja su pohađala vrtić 1998. godine. Prva objavljena analiza o akademskim postignućima (Potter, 2012) uključila je podatke o djeci u pet vremenskih točaka (od vrtića, kad ih je u analizu uključeno 19 107, do osmog razreda, kad ih je u uzorku preostalo 8 342). Druga publikacija, ona o psihosocijalnoj dobrobiti (Potter i Potter, 2016), uključila je podatke u četiri vremenske točke (od vrtića, kad je u analizu uključeno 19 130 djece, do petog razreda, kad ih je preostalo 10 633). Kao djeca iz obitelji istospolnih partnera kategorizirana su sva djeca koja su u kućanstvu istospolnog para živjela u barem jednom valu istraživanja. U svih pet vremenskih točaka identificirano je ukupno 158 takve djece (Potter, 2012). U prvom valu, analiza je uključila 72 djece istospolnih parova, dok je u petom i osmom razredu u istraživanju preostalo njih 22. Dakle, iako se polazi od velikoga slučajnog uzorka, sam uzorak djece istospolnih parova bio je relativno malen čak i prije osipanja što su ga donijeli sljedeći valovi istraživanja. Također, kao i u brojnim drugim studijama obitelji istospolnih partnera, većinu su činila kućanstva lezbijki.

K tomu, Potterova operacionalizacija djece istospolnih partnera dosta je široka i uključila je i djecu koja su u kućanstvu istospolnog para obitavala samo jedne godine kad su se prikupljali podaci, no ne i drugih godina. Ipak, u svakom od valova istraživanja, prikupljali su iznova podaci o vrsti obiteljske strukture i to tako da su, za svako kućanstvo u kojem su roditelji/skrbnici izjavili da u njima živi istospolni par, istraživači provjerili može li se kućanstvo definirati kao kućanstvo istospolnih partnera. Time je longitudinalni dizajn tog istraživanja omogućio praćenje »obiteljskih tranzicija« djeteta tijekom vremena, čime se mjerila dugoročna stabilnost obitelji na dotad najprecizniji način. Obje publicirane studije (Potter, 2012; Potter i Potter, 2016) ističu važnost uključivanja kontrole obiteljske stabilnosti, budući da su njihovi rezultati pokazali da djeca iz obitelji karakteriziranih

stabilnošću imaju veću vjerojatnost boljih ishoda, neovisno o seksualnoj orijentaciji svojih roditelja ili vrsti obiteljske strukture.

Studija Bosa i suradnika (2016) izdvaja se po tome što je jedina studija te vrste koja je obuhvatila djecu koja su od rođenja odrastala u obitelji istospolnih partnera. Koristili su se podaci američkoga Nacionalnog upitnika o dječjem zdravlju 2011. – 2012. temeljenog na nacionalno reprezentativnom uzorku kućanstava s djecom. Studija se fokusirala na stabilne parove, neovisno o njihovu bračnom statusu. Uključeni istospolni i raznospolni parovi bili su kontinuirano zajedno i zajedno su odgajali dijete od njegova rođenja, čime se osiguravalo da se varijabla obiteljske stabilnosti drži konstantnom. Ipak, glavno ograničenje te studije jest što su, zbog malog broja takvih kućanstava koji zadovoljavaju gore spomenute uvjete, iz analize isključene obitelji očeva gejeva. Dakle, rezultati o obiteljima istospolnih partnera odnose se samo na 95 kućanstva lezbijki. Ipak, taj je problem donekle kompenziran sparivanjem uspoređivanih obitelji po obilježjima, gdje je točka varijacije bila upravo seksualna orijentacija roditelja. Za svako je kućanstvo lezbijki slučajnim uzorkovanjem izabrano jedno kućanstvo partnera različite seksualne orijentacije s istim obilježjima roditelja i djeteta (Bos i dr., 2016).

Konačno, najnovija studija koja je uspoređivala štetne ishode djece iz obitelji istospolnih i raznospolnih partnera na nacionalnom reprezentativnom uzorku prva je studija tog tipa nastala izvan anglosaksonskog konteksta. Riječ je o studiji Bosa, Kuyper i Gartrell (2017), koja je na temelju slučajnog uzorka nizozemskih kućanstava s djecom identificirala 106 roditelja (47 žena i 59 muškaraca) koji s istospolnim partnerom – s kojim su zajedno barem dvije godine – žive u kućanstvu s vlastitim djetetom. Ti su roditelji zatim, po određenim karakteristikama roditelja i djeteta, spareni s roditeljima koji vlastito dijete odgajaju s partnerom suprotne seksualne orijentacije s kojim su zajedno barem zadnje dvije godine. Kao i brojne studije prije, i ta je studija ograničena relativno malim uzorkom djece istospolnih partnera. No, ona se također pozitivno ističe uključivanjem očeva gejeva, koji su obično podzastupljeni u takvim istraživanjima. Također, metodološka snaga ove studije jest i uzorkovanje na temelju sparivanja, što onda osigurava da se uspoređuju zaista ekvivalentne obitelji istospolnih i raznospolnih partnera. Konačno, treba istaknuti i to da kriterij kojim se u istraživanje uključuju samo parovi koji se u protekle dvije godine nisu razveli niti razdvojili i koji dijete koje odgajaju identificiraju kao vlasti-

to dijete (ne radi se o posvojenom djetetu, pastorčetu ni djetetu u skrbi, iako točnost biološke povezanosti s oba roditelja nije poznata) osigurava da se varijabla stabilnosti obitelji drži konstantnom. Rezultati te najnovije nizozemske studije koja je, između ostaloga, analizirala razlike u psihološkoj dobrobiti djece stabilnih istospolnih i raznospolnih parova dosljedna je rezultatima većina ostalih studija o homoparentalnosti iz anglosaksonskog konteksta – nema dokaza za razlike koje bi se mogle pripisati tomu da su njihovi roditelji istospolni ili raznospolni par.

4. Rasprava

U ovom je radu sustavno analizirano 15 studija provedenih na velikim slučajnim uzorcima koje su uspoređivale štetne ishode djece iz obitelji istospolnih i raznospolnih partnera. Analiza se fokusirala na sljedeće točke prijepora identificirane u literaturi: veličinu uzorka djece iz obitelji istospolnih partnera, njihovu operacionalizaciju te uključivanje kontrole za stabilnost obitelji.

Glavno pitanje vezana uz veličinu uzorka djece istospolnih partnera jest je li on dovoljno velik za pouzdane statističke analize. Studije prvog vala istraživanja (Wainright, Russell i Patterson, 2004; Wainright i Patterson, 2006, 2008; Fedewa i Clark, 2009), kao i studije drugog vala koje nisu našle statistički značajne razlike u ishodima djece (Potter, 2012; Cheng i Powell, 2015; Bos i dr., 2016; Potter i Potter, 2016; Bos, Kuyper i Gartrell, 2017), s iznimkom Rosenfeldova istraživanja (2010), koristile su uzorke s manje od 200 djece istospolnih partnera. S druge strane, studije drugog vala koje su pronašle statistički značajne razlike u štetnim ishodima (Regnerus, 2012a; Allen, 2013; Allen, Pakaluk i Price, 2013; Sullins, 2015a, 2015b) uključivale su više od 500 djece kategorizirane kao djecu iz obitelji istospolnih roditelja.

Problematično je kvalitetu studije svoditi na veličinu uzorka, čak i kad su posrijedi kvantitativne studije. Ključno pitanje jest što te brojke uistinu predstavljaju. Ako ne predstavljaju kategoriju djece koju odgajaju istospolni parovi o kojoj se donose zaključci, tada su ti zaključci nužno nevaljani, čak i ako su omogućili veću snagu pri testiranju i preciznost pri generalizaciji nalaza. Kao što su pokazali prethodni redci, Regnerusova studija te Allenove i Sullinsove studije operacionalizirale su kategoriju djece istospolnih partnera na preširok i/ili statičan način te su po pravilu uključile djecu koja u tu kategoriju ne bi smjela pripadati. Dakle, ti autori nisu uistinu mjerili

ishode djece koja su odgajana u obiteljima istospolnih partnera (American Sociological Association, 2015). Neprimjereno je snagu statističkih testova i preciznost pri generalizaciji nalaza povećavati umjetnim uvećavanjem analiziranih kategorija. Ako u trenutku nastanka tih studija na temelju postojećih podataka nije bilo moguće na precizniji način identificirati djecu istospolnih partnera ili ako ih jednostavno još uvijek nema dovoljno u populaciji da se dosegnu brojke potrebne za valjanu statističku analizu, tada bolji uvid u ishode te djece daju studije koje tu kategoriju valjanije operacionaliziraju. Tu se može raditi i o kvalitativnim studijama koje pružaju dublje uvide u obrasce homoparentalnosti, kao i o kvantitativnim studijama koje provode analize slabije statističke snage, ali koje tu slabost kompenziraju nekim drugim metodološkim i analitičkim postupcima. Primjerice, analize mogu uključivati statističke korekcije za male uzorke (između ostalog, statistička se značajnost može testirati na razini rizika od 10%). Među drugim opcijama izdvojila bih uzorkovanje koje uparuje obitelji istospolnih i raznospolnih partnera po zajedničkim obilježjima budući da takva strategija omogućuje bolju procjenu efekta seksualne orijentacije roditelja na ishode djece (Wainright, Russell i Patterson, 2004; Wainright i Patterson, 2006, 2008; Bos i dr., 2016; Bos, Kuyper i Gartrell, 2017).

Izazovi operacionalizacije uzorka djece istospolnih partnera manifestiraju se kroz tri problema. Prvi je već spomenuto preširoko definiranje te kategorije kojom se ona umjetno povećava te se tako statistička snaga analize povećava na uštrb reprezentativnosti te kategorije (npr., kod Regnerusa, 2012a). Drugi problem, prisutan kod većine tih istraživanja, jest statično definiranje ove kategorije, odnosno uključivanje djece koja su u trenutku prikupljanja podataka živjela s istospolnim parom, ali koja taj istospolni par nije nužno odgajao. Takva metodološka odluka često je nužna za provedivost studije i sama po sebi ne predstavlja problem, sve dok su autori u tumačenju svojih rezultata jasni da u pogledu toga da ne mogu govoriti o djeci koju su odgajali istospolni parovi. Od svih analiziranih studija, tek njih dvije mogu uistinu govoriti o ishodima djece koja su odrastala u kućanstvima istospolnih partnera. To su Rosenfeldova studija (2010), koja je obuhvatila preko 3 000 djece koja su u kućanstvu istospolnog para obitavala najmanje pet godina, te studija Bosa i dr. (2016), prva studija koja je obuhvatila samo djecu koja su od rođenja živjela s istospolnim parom. Treći je problem ograničavanje kategorije istospolnih partnera samo na djecu iz kućanstava lezbijki. To je također često problem provedivosti

studije i činjenice da se lezbijski baby boom dogodio dvadesetak godina prije nego što su gej parovi dobili priliku postati roditelji (Bos, Kuyper i Gartrell, 2017). Stoga su uistinu uvidi o ishodima djece istospolnih partnera uglavnom uvidi o ishodima djece lezbijki i to je ograničenje u tumačenju rezultata nužno jasno istaknuti. Ipak, studije poput Rosenfeldove (2010) i studije Bosa, Kuyper i Gartrell (2017) – koje su uključile djecu iz kućanstava gejeva i koje su zadovoljavajuće kontrolirale stabilnost obitelji – sugeriraju da se štetni ishodi djece gejeva ne razlikuju statistički značajno od ishoda djece lezbijki ili partnera različite seksualne orijentacije.

Time se dolazi i do problema ispuštanja ili neprimjerene operacionalizacije važne kontrolne varijable stabilnosti obitelji. To obilježava studije prvog vala koje nisu našle statistički značajne razlike u štetnim ishodima (Wainright, Russell i Patterson, 2004; Wainright i Patterson, 2006, 2008; Fedewa i Clark, 2009) te studije drugog vala koje su te razlike našle (Regnerus, 2012a; Allen, 2013; Allen i dr., 2013; Sullins, 2015a, 2015b). Bez obzira na to što se tvrdi u zaključcima, studije koje ne uključuju na primjeren način tu mjeru nisu u mogućnosti razlikovati koje su od nađenih razlika u štetnim ishodima efekt seksualne orijentacije roditelja (koja u većini slučajeva nije izričito identificirana), a koja su zapravo efekt obiteljskih nestabilnosti koje su djeca roditelja homoseksualne orijentacije moguće iskusila prije nego što su došla živjeti u kućanstvo istospolnog para (American Sociological Association, 2015). Sve analizirane studije koje su na primjeren način uključile tu varijablu, uključujući i Chengovu i Powellovu (2015) alternativnu analizu podataka iz Regnerusove studije, nisu našle dokaza o statistički značajnim razlikama u štetnim ishodima djece iz obitelji istospolnih i raznospolnih partnera. To vrijedi i za studije koje su stabilnost obitelji kontrolirale na dosad najkvalitetnije načine – Rosenfeldovu studiju (2010) koja je analizirala samo djecu koja su najmanje pet godina živjela u istom kućanstvu, Potterovu longitudinalnu studiju (Potter, 2012; Potter i Potter, 2016), koja je u analizu uključila obiteljske tranzicije djece u više vremenskih točaka, i studiju Bosa i suradnika (2016), koja je uključila samo djecu koja su od rođenja živjela sa stabilnim roditeljskim parom.

5. Zaključak

Ovaj je rad pružio pregled svih 15 dosad objavljenih kvantitativnih studija koje su uspoređivale štetne ishode djece istospolnih i raznospolnih partnera polazeći od velikih slučajnih uzoraka. Osim uključivanja najnovijih

istraživanja tog tipa, doprinos ovog osvrta jest i sustavno i dosljedno uspoređivanje ovih radova na temelju tri glavne točke metodoloških prijedloga identificiranih u literaturi. Ova je analiza pokazala da su radovi koji dovode u pitanje konsenzus o izostanku dokaza o štetnijim ishodima djece istospolnih partnera (Regnerus, 2012a; Allen, 2013; Sullins, 2015a, 2015b) obilježeni toliko ozbiljnim metodološkim problemima da je posve izvjesno da se na temelju njih ne mogu donositi zaključci o ishodima djece koja odrastaju ili koju su odgojili istospolni partneri. Nasuprot tome, čak i ako zanemarimo nalaze svih ostalih istraživanja o homoparentalnosti koji pate od većih i manjih metodoloških boljki, one od 15 ovdje analiziranih kvantitativnih studija koje se izdvajaju upravo po metodološkim snagama (Rosenfeld, 2010) ili po nacrtu istraživanja koji omogućuju jedinstven doprinos razumijevanju ove tematike (Potter, 2012; Potter i Potter, 2016; Bos i dr., 2016), dosljedno nisu našle dokaza o statistički značajnim razlikama u ishodima djece iz obitelji istospolnih i raznospolnih partnera koji se mogu pripisati obiteljskoj strukturi u kojoj ta djeca odrastaju.

Znanstvena relevantnost ove teme ne može se odvojiti od njene političke relevantnosti. Pitanje ima li ili nema konsenzusa o ishodima djece istospolnih partnera postalo je političko oružje u debati o pravu na djecu osoba homoseksualne orijentacije. Štoviše, politizacija tog pitanja je upravo ono što formira i znanstvenu raspravu o obiteljima istospolnih parova ili LGBT pojedinaca. Još su u članku iz 2001. godine Biblarz i Stacey uočili kako raspravu oblikuje defanzivan stav većine istraživača koji su, u strahu od zlouporabe tih rezultata, skloni umanjivati neke razlike koje jesu pronašli između djece roditelja homoseksualne i heteroseksualne orijentacije (npr., u rodnim stavovima). U znanstvenom diskursu kojim ne dominiraju vrijednosne pretpostavke, tumačenje tih razlika trebalo bi se svesti samo na činjenicu da, kao što je i za očekivati, postoje razlike – koje nisu nužno ni bolje ni lošije – između djece odgajane u različitim obiteljskim strukturama (Biblarz i Stacey, 2001). No, kako vrijednosno tumačenje nekih rezultata (npr. pretpostavka da je homoseksualna orijentacija ili veći broj seksualnih partnera »štetan ishod«) postaje politički instrument, tako ti defanzivni istraživači naglašeno ističu samo rezultate o izostanku razlika u područjima čiji su ishodi nedvojbeno bolji ili lošiji (npr., akademski uspjeh ili psihološke teškoće).

Posljedica defanzivnog stava jest da raspravu o homoparentalnosti usmjerava reakcija na moguće napade protivnika prava istospolnih paro-

va i LGBT pojedinaca na djecu, umjesto da je usmjeravaju oni specifični izazovi s kojima se takve obitelji zaista susreću. Na primjer, s obzirom na nedvojbene dokaze kako djeca iz stabilnih obitelji istospolnih parova nemaju lošije ishode od djece iz ostalih stabilnih obiteljskih struktura, čini se da se rasprava trenutno pokušava usmjeriti prema ukazivanju kako su obitelji istospolnih parova nestabilnije od ostalih obiteljskih struktura (npr., kod Schumma, 2016). Kad se uzme u obzir da eventualnoj većoj nestabilnosti istospolnih veza doprinosi, između ostalog, institucionalna nemogućnost sklapanja braka (Biblarz i Stacey, 2001; Schumm, 2016; Bos, Kuyper i Gartrell, 2017), postaje vidljivo licemjerstvo debate koja bi se fokusirala na to jesu li ili nisu veze istospolnih partnera stabilnije (što se većinom mjeri dugotrajnošću veze) od veza raznospolnih partnera koji imaju izbor stupiti u brak. Umjesto toga, trebalo bi odbaciti defanzivan stav i u fokus rasprave staviti neke specifične probleme koji pogađaju obitelji istospolnih parova i LGBT pojedinaca i utječu na ishode njihove djece, a koje su posljedica upravo institucionalnih nejednakosti i stigmatizacije. Takav fokus rasprave trebao bi osvijestiti to kako izjednačavanje društvenog konteksta svih oblika obitelji doprinosi povećanju vjerojatnosti boljih ishoda sve djece.

LITERATURA

- adams, jimi i Light, Ryan (2015). »Scientific consensus, the law, and same sex parenting outcomes«, *Social Science Research*, 53: 300–310. doi: 10.1016/j.ss-research.2015.06.008
- Allen, Douglas W. (2013). »High school graduation rates among children of same-sex households«, *Review of Economics of the Household*, 11 (4): 635–658. doi: 10.1007/s11150-013-9220-y
- Allen, Doug (2015). »More Heat Than Light: A Critical Assessment of the Same-Sex Parenting Literature, 1995–2013«, *Marriage & Family Review*, 51 (2): 154–182. doi: 10.1080/01494929.2015.1033317
- Allen, Douglas W., Pakaluk, Catherine i Price, Joseph (2013). »Nontraditional families and childhood progress through school: A comment on Rosenfeld«, *Demography*, 50 (3): 955–961. doi: 10.1007/s13524-012-0169-x
- Amato, Paul R. (2012). »The well-being of children with gay and lesbian parents«, *Social Science Research*, 41 (4): 771–774. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.04.007
- American Psychological Association (2005). *Lesbian and Gay Parenting*. <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/parenting-full.pdf>.
- American Sociological Association (2015). *Brief of Amicus Curiae American Sociological Association In Support Of Petitioners*. http://www.asanet.org/documents/ASA/pdfs/ASA_March_2015_Supreme_Court_Marriage_Equality_Amicus_Brief.pdf.

- Barrett, Don (2012). »Presentation, politics, and editing: The Marks/Regnerus articles«, *Social Science Research*, 41 (6): 1354–1356. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.08.010
- Biblarz, Timothy J. i Savci, Evren (2010). »Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Families«, *Journal of Marriage and Family*, 72 (3): 480–497. doi: 10.1111/j.1741-3737.2010.00714.x
- Biblarz, Timothy J. i Stacey, Judith (2010). »How does the gender of parents matter?«, *Journal of Marriage and Family*, 72 (1): 3–22. doi: 10.1111/j.1741-3737.2009.00678.x
- Biblarz, Timothy J., Carroll, Megan i Burke, Nathaniel (2014). »Same-Sex Families«, u: Judith Treas, Jacqueline Scott i Martin Richards (ur.). *The Wiley Blackwell Companion to the Sociology of Families*. Chichester: Wiley Blackwell, str. 109–131.
- Bos, Henny M. W., Knox, Justin R., Van Rijn-van Gelderen, Loes i Gartrell, Nanette K. (2016). »Same-Sex and Different-Sex Parent Households and Child Health Outcomes: Findings from the National Survey of Children’s Health«, *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 37 (3): 179–187. doi: 10.1097/DBP.0000000000000288
- Bos, Henny M. W., Kuypers, Lisette i Gartrell, Nanette K. (2017). »A Population-Based Comparison of Female and Male Same-Sex Parent and Different-Sex Parent Households«, *Family Process* (u tisku). doi: 10.1111/famp.12278
- Cheng, Simon i Powell, Brian (2015). »Measurement, methods, and divergent patterns: Reassessing the effects of same-sex parents«, *Social Science Research*, 52: 615–626. doi: 10.1016/j.ssresearch.2015.04.005
- Eggebeen, David J. (2012). »What can we learn from studies of children raised by gay or lesbian parents?«, *Social Science Research*, 41 (4): 775–778. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.04.008
- Fedewa, Alicia L. i Clark, Teresa P. (2009). »Parent Practices and Home-School Partnerships: A Differential Effect for Children with Same-Sex Coupled Parents?«, *Journal of GLBT Family Studies*, 5 (4): 312–339. doi: 10.1080/15504280903263736
- Fedewa, Alicia L., Black, Whitney W. i Ahn, Soyeon (2015). »Children and Adolescents With Same-Gender Parents: A Meta-Analytic Approach in Assessing Outcomes«, *Journal of GLBT Family Studies*, 11 (1): 1–34. doi: 10.1080/1550428x.2013.869486
- Gates, Gary J. (2015). »Marriage and Family: LGBT Individuals and Same-Sex Couples«, *The Future of Children*, 25 (2): 67–87.
- Gates, Gary J. i dr. (2012). »Letter to the editors and advisory editors of *Social Science Research*«, *Social Science Research*, 41 (6): 1350–1351. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.08.008
- Gobo, Giampietro (2008). »Re-Conceptualizing Generalization: Old issues in a New Frame«, u: Pertti Alasuutari, Leonard Bickman i Julia Brannen (ur.). *The SAGE Handbook of Social Research Methods*. London: Sage, str. 193–213. doi: 10.4135/9781446212165.n12

- Golombok, Susan, Perry, Beth, Burston, Amanda, Murray, Clare, Mooney-Somers, Julie, Stevens, Madeleine i Golding, Jean (2003). »Children with lesbian parents: A community study«, *Developmental Psychology*, 39 (1): 20–33. doi: 10.1037/0012-1649.39.1.20
- Golombok, Susan i Badger, Shirlene (2010). »Children raised in mother-headed families from infancy: A follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers, at early adulthood«, *Human Reproduction*, 25 (1): 150–157. doi: 10.1093/humrep/dep345
- Jarić Dauenhauer, Nenad (2013). »Markić vara ljude lažnim istraživanjem!«, *tportal.hr*. <https://www.tportal.hr/tehnoclanak/markic-vara-ljudelaznim-istrazivanjem-20131129>.
- Lubbe, Carien (2013). »LGBT Parents and Their Children: Non-Western Research and Perspectives«, u: Abbie E. Goldberg i Katherine R. Allen (ur.). *LGBT-Parent Families*. New York: Springer, str. 209–223. doi: 10.1007/978-1-4614-4556-2_14
- Manning, Wendy D., Fetto, Marshal Neal i Lamidi, Esther (2014). »Child Well-Being in Same-Sex Parent Families: Review of Research Prepared for American Sociological Association Amicus Brief«, *Population Research and Policy Review*, 33 (4): 485–502. doi: 10.1007/s11113-014-9329-6
- Marks, Loren (2012). »Same-sex parenting and children's outcomes: A closer examination of the American psychological association's brief on lesbian and gay parenting«, *Social Science Research*, 41 (4): 735–751. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.03.006
- Moore, Mignon R. i Stambolis-Ruhstorfer, Michael (2013). »LGBT Sexuality and Families at the Start of the Twenty-First Century«, *Annual Review of Sociology*, 39: 491–507. doi: 10.1146/annurev-soc-071312-145643
- Osborne, Cynthia (2012). »Further comments on the papers by Marks and Regnerus«, *Social Science Research*, 41 (4): 779–783. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.05.002
- Perrin, Andrew J., Cohen, Philip N. i Caren, Neal (2013). »Are Children of Parents Who Had Same-Sex Relationships Disadvantaged? A Scientific Evaluation of the No-Differences Hypothesis«, *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 17 (3): 327–336. doi: 10.1080/19359705.2013.772553
- Potter, Daniel (2012). »Same-Sex Parent Families and Children's Academic Achievement«, *Journal of Marriage and Family*, 74 (3): 556–571. doi: 10.1111/j.1741-3737.2012.00966.x
- Potter, Daniel i Potter, Emma C. (2016). »Psychosocial Well-Being in Children of Same-Sex Parents: A Longitudinal Analysis of Familial Transitions«, *Journal of Family Issues* (u tisku). doi: 10.1177/0192513X16646338
- Powell, Brian, Hamilton, Laura, Manago, Bianca i Cheng, Simon (2016). »Implications of changing family forms for children«, *Annual Review of Sociology*, 42: 301–322. doi: 10.1146/annurev-soc-081715-074444
- Regnerus, Mark (2012a). »How different are the adult children of parents who have same-sex relationships? Findings from the New Family Structures Study«, *Social Science Research*, 41 (4): 752–770. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.03.009

- Regnerus, Mark (2012b). »Parental same-sex relationships, family instability, and subsequent life outcomes for adult children: Answering critics of the new family structures study with additional analyses«, *Social Science Research*, 41 (6): 1367–1377. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.08.015
- Rosenfeld, Michael J. (2010). »Nontraditional families and childhood progress through school«, *Demography*, 47 (3): 755–775. doi: 10.1353/dem.0.0112
- Rosenfeld, Michael J. (2013). »Reply to Allen et al.«, *Demography*, 50 (3): 963–969. doi: 10.1007/s13524-012-0170-4
- Schumm, Walter R. (2016). »A Review and Critique of Research on Same-Sex Parenting and Adoption«, *Psychological Reports*, 119 (3): 641–760. doi: 10.1177/0033294116665594
- Stacey, Judith i Biblarz, Timothy J. (2001). »(How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter?«, *American Sociological Review*, 66 (2): 159–183. doi: 10.2307/2657413
- Sullins, Donald Paul (2015a). »Emotional Problems among Children with Same-Sex Parents: Difference by Definition«, *British Journal of Education, Society and Behavioural Science*, 7 (2): 99–120. doi: 10.2139/ssrn.2500537
- Sullins, Paul D. (2015b). »Child Attention-Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) in Same-Sex Parent Families in the United States: Prevalence and Comorbidities«, *British Journal of Medicine & Medical Research*, 6 (10): 987–998. doi: 10.9734/BJMMR/2015/15897
- Tasker, Fiona L. i Golombok, Susan (1997). *Growing up in a Lesbian Family: Effects on Child Development*. New York: Guilford Press.
- Vanfraussen, Katrien, Ponjaert-Kristoffersen, Ingrid i Brewaeys, Anne (2003). »Family functioning in lesbian families created by donor insemination«, *American Journal of Orthopsychiatry*, 73 (1): 78–90. doi: 10.1037/0002-9432.73.1.78
- Van Rijn-van Gelderen, Loes, Bos, Henny M. W. i Gartrell, Nannete K. (2015). »Dutch adolescents from lesbian-parent families: How do they compare to peers with heterosexual parents and what is the impact of homophobic stigmatization?«, *Journal of Adolescence*, 40: 65–73. doi: 10.1016/j.adolescence.2015.01.005
- Wainright, Jennifer L., Russell, Stephen T. i Patterson, Charlotte J. (2004). »Psychosocial adjustment, school outcomes, and romantic relationships of adolescents with same-sex parents«, *Child Development*, 75 (6): 1886–1898. doi: 10.1111/j.1467-8624.2004.00823.x
- Wainright, Jennifer L. i Patterson, Charlotte J. (2006). »Delinquency, victimization, and substance use among adolescents with female same-sex parents«, *Journal of Family Psychology*, 20 (3): 526–530. doi: 10.1037/0893-3200.20.3.526
- Wainright, Jennifer L. i Patterson, Charlotte J. (2008). »Peer relations among adolescents with female same-sex parents«, *Developmental Psychology*, 44 (1): 117–126. doi: 10.1037/0012-1649.44.1.117

Comparing the Outcomes of Children of Same-Sex and Opposite-Sex Partners: Overview of the Quantitative Studies Conducted on Random Representative Samples

Tanja VUČKOVIĆ JUROŠ

*Interdisciplinary Research Center on Families and Sexualities (CIRFASE),
Université Catholique de Louvain, Louvain-la-Neuve, Belgium
tanja.vuckovic@uclouvain.be*

The research on homopaternality started in the late 1970s and early 1980s in the Anglo-Saxon context. A great majority of those studies found no evidence of harmful outcomes for the children of lesbians and gays resulting from their parents' sexual orientation. Those studies, however, were typically limited by small-size samples and restricted to the analysis of lesbian families. Quantitative studies comparing the outcomes of children from different family structures based on random representative samples have been conducted since the beginning of the 21st century. The present paper systematically reviews that research by focusing on three points of methodological debate identified in the literature on homoparentality: sample characteristics, operationalisation of the category of same-sex partners' children, and the inclusion of the control for family stability. The results of most quantitative studies based on random representative samples were consistent with the findings of the previous studies. The minority of those studies that did find some differences in harmful outcomes between the children of same-sex and opposite-sex partners were characterised by serious methodological flaws. They ranged from artificially inflating the category of the children of same-sex parents (for instance, by including children who were possibly or probably never raised by a same-sex couple) to omitting a control variable of family stability from the analyses. Therefore, this review concludes that scientifically the most credible quantitative studies support the conclusions of numerous earlier qualitative and quantitative studies conducted using convenience samples – there is no credible evidence that the children raised by same-sex partners fare worse than the children of opposite-sex partners due to the sexual orientation of their parents.

Key words: children, well-being of children, harmful outcomes of upbringing, family, same-sex partners, opposite-sex partners, homoparentality